

ДО ПИТАННЯ ПРО МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИREVISITING THE ROLE OF THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM FINANCIAL
STABILITY MONITORING

УДК 336.719

Давиденко Г.В.д.пед.н., професор кафедри економіки
та менеджменту
Вінницький інститут Університету
«Україна»**Омельченко О.В.**старший викладач кафедри економіки
та менеджменту
Вінницький інститут Університету
«Україна»

У статті проаналізовано основні рейтинги банків України. Розглянуто процедуру ліквідації банків в Україні та причини неплатоспроможності банків. Установлено залежність між стабільністю банківської установи, її збитковістю та прибутковістю. Проведено критичний аналіз різних методик побудови банківських рейтингів. Визначено найпрозоріші фінансові показники, що передують процедурі ліквідації банківської установи.

Ключові слова: банк, ліквідація, депозит, ставка депозиту, стійкість банку, прибутковість, рейтинг банку.

В статье проанализированы основные рейтинги банков Украины. Рассмотрена процедура ликвидации банков в Украине и причины неплатежеспособности банков. Установлена зависимость между стабильностью банковского учреждения, его убыточностью и прибыльностью. Проведен критический

анализ различных методик построения банковских рейтингов. Определены самые прозрачные финансовые показатели, предшествующие процедуре ликвидации банковского учреждения.

Ключевые слова: банк, ликвидация, депозит, ставка депозита, устойчивость банка, прибыльность, рейтинг банка.

The article deals with the basic rating of Ukrainian banks. The procedure of bank liquidation process in Ukraine and the reasons for bank insolvency are regarded. Interdependence between bank stability, banking loss ratio and income is set up. Different methodologies of the bank rating construction are critically analyzed. The most transparent financial indexes that preceded the bank liquidation process are defined.

Key words: bank, liquidation, deposit, deposit rate, bank stability, bank income, bank rating.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки жоден економічний суб'єкт не може існувати відокремленим від банківської системи. Банківські установи повністю пронизують як економічні, так і соціальні процеси в державі. Усі фінансові потоки підприємств та організацій сьогодні проходять через банківську систему. Фізичні особи тісно пов'язані з банківським сектором від самого народження. Жодна фінансова підтримка від держави не обходиться без відкриття банківського рахунку, починаючи від перших виплат по народженню дитини, стипендій, заробітних плат та пенсій усіх видів. Протягом життя більшість населення звертається до банківських установ за різного роду послугами, деякі за необхідністю, що виникла на їх життєвому шляху, деякі за власним бажанням, але основні банківські послуги – надання кредитів, утримання депозитів, ведення поточних рахунків – завжди користувались попитом як серед населення, так і серед підприємницького сектору.

Конкуренція серед банківських установ в Україні чимала. На 2016 р. функціонує 100 банків, із них 25 – з іноземним капіталом. Саме тому питання вибору банку як для фізичних, так і для юридичних осіб займає досить значне місце в їх діяльності. Важливим під час вибору банку є ціла низка показників, але останнім часом усе більше уваги звертають саме на стабільність та перспективи у майбутньому банківської установи. Потреба у постійному моніторингу банків за останні роки дуже загострилась. Це пов'язано з негативною статистикою у банківському секторі. За 2014–2016 рр. 82 банки було виведено з ринку. Причин цьому

багато: одні ліквідуються внаслідок непрозорості структури власності, інші – за порушення банківського законодавства, деякі обирають шлях самоліквідації. І хоча цих причин можна ще нарахувати чимало, споживачів банківських послуг цікавлять не причини ліквідації банку, а як обрати найбільш стабільний та платоспроможний банк. Саме тому моніторинг фінансової стабільності банківської системи в Україні сьогодні займає провідні позиції серед наукових досліджень у банківському секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням фінансової стабільності банківської системи присвячені праці вітчизняних та іноземних авторів, таких як А.А. Бахолдін, Т. Падо-Шіопа, Г. Херерро, О.А. Барановський та ін. Але потреби у цих дослідженнях постійно зростають та модифікуються. Як справедливо зазначають К. Раєвський та М. Зубок, нині одним із найголовніших завдань як у діяльності банків, так і в процесі їх ліквідації є захист клієнтів і вкладників банку.

Постановка завдання. Метою дослідження є моніторинг фінансової стабільності банківської системи в Україні на сучасному етапі, а також виокремлення фінансових показників, що можуть свідчити про негативні наслідки діяльності банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільший резонанс у суспільстві під час ліквідації юридичної особи викликає саме ліквідація банку. Це пов'язано зі специфічною діяльністю банку як фінансового посередника, саме тому його ліквідація несе за собою безліч наслідків для фізичних та юридичних осіб.

Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» [1], ліквідація банку – процедура припинення функціонування банку як юридичної особи відповідно до положень цього Закону та Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [2].

На сьогодні нормами Закону регламентується процедура ліквідації банків у трьох напрямках:

- ліквідація банку здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»;

- ліквідація банку здійснюється за рішенням власників банку;

- ліквідація банків ініційована до прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

За період 1998–2013 рр. з ринку було виведено 34 неплатоспроможних банки, і вкладники отримали від Фонду гарантування вкладів фізичних

осіб 5,8 млрд. грн. А за 2014–2015 рр. вже виведено 63 банки і виплачено вкладникам 54 млрд. грн. Балансові активи неплатоспроможних банків на жовтень 2015 р. перевищили 382 млрд. грн., а оціночна вартість – 93,72 млрд. грн. Такі зміни у банківській системі України відбулися із прийняттям Положення про виведення неплатоспроможного банку з ринку.

Дуже багато уваги приділено дослідженню процедур реорганізації та ліквідації банків, але жодне дослідження не відповідає потребам споживачів банківських послуг: який банк обрати? яка гарантія стабільності роботи банку? на які показники звернути увагу при виборі банку?

Більшість рейтингів банку є просто інформаційним дослідженням, що відображає думку авторів сайту щодо привабливості депозитних продуктів банку з точки зору стресостійкості банку і лояльності вкладників. Навіть офіційний сайт Міністерства фінансів України звертає увагу на те, що

Таблиця 1

Рейтинг стійкості банків за результатами II кварталу 2016 р. [3]

№ у рейтингу	Банк	Стресостійкість	Лояльність вкладників	Місце у рейтингу по депозитах фізичних осіб
1	Креди Агриколь Банк	4,4	4,4	15
2	Альфа-Банк	3,4	4,6	7
3	Мегабанк	2,7	4,2	22
4	Кредобанк	3,8	4,5	19
5	ПроКредит Банк	3,8	4,5	17
6	Укргазбанк	3,3	3,8	8
7	УкрСиббанк	3,6	4,4	9
8	Райффайзен Банк Аваль	4,5	4,2	4
9	Укрсоцбанк	3,1	4,5	6
10	Правексбанк	3,3	3,2	26
11	Укрексімбанк	3,1	3,6	3
12	Ощадбанк	3,6	4,5	2
13	ВТБ Банк	2,9	3,9	16
14	ПриватБанк	2,9	4,4	1
15	Міжнародний Інвестиційний банк	2,8	2,9	27
16	ПУМБ	2,5	4,1	5
17	ОТП Банк	3,3	3,8	11
18	Таскомбанк	2,4	3,5	28
19	Сбербанк	2,7	4,2	10
20	Універсал Банк	3,2	3,2	23
21	Марфін Банк	3,4	3,9	29
22	А-Банк	2,7	4,5	20
23	Ідея Банк	2,8	3,7	25
24	Банк Південний	3,0	4,4	13
25	Діамантбанк	2,1	3,5	24
26	Кредит Дніпро	2,0	4,4	18
27	Банк Восток	2,7	3,6	21
28	Промінвестбанк	3,0	2,4	12
29	Індустріалбанк	2,1	3,5	30
30	Банк Інвестицій та Заощаджень	2,4	3,1	31
31	Платіnum Банк	1,7	3,0	14
32	Фортуна-банк	2,0	1,9	32

побудовані рейтинги є суб'єктивною оцінкою і не можуть сприйматися як офіційний рейтинг надійності банків.

Проведемо порівняльний аналіз рейтингів банків України за різними показниками їх діяльності. Почнемо з офіційного рейтингу банків, проведеного Міністерством фінансів України за результатами другого кварталу 2016 р. (табл. 1).

Вибірка банків для рейтингу включає банки першої, другої і третьої груп за класифікацією НБУ, які активно працюють на ринку роздрібних депозитів, а також окремі банки з четвертої групи з об'ємом депозитів фізичних осіб понад 1 млрд. грн. Джерела інформації – показники фінансової звітності банків та інша необхідна інформація з відкритих джерел: офіційних сайтів банківських регуляторів, банків, банківських асоціацій, рейтингових агентств і т. д.

Згідно з методикою Мінфіну, із рейтингової вибірки виключаються неплатоспроможні банки, в яких здійснюється тимчасова адміністрація. Але звернемо увагу на рейтинги самих збиткових банків України по версії Фориншурера на 1 липня 2016 р. (табл. 2) [4], і от що бачимо: перші п'ять банків у рейтингу самих збиткових, входять у рейтинг ТОП-10 самих надійних. Отже, Міністерство фінансів України виключає із рейтингу надійних банків тільки ті, в яких здійснюється тимчасова адміністрація, а якщо банк має величезні збитки, але не розпочато офіційну процедуру ліквідації, він так і буде відображатися у позитивних рейтингах.

Таблиця 2

ТОП-10 самих збиткових банків України на 1 липня 2016 р. (тис. грн.) [4]

№ п/п	Банк	Збиток
1	ВТБ Банк	-4 955 763
2	Промінвестбанк	-3 046 096
3	Сбербанк	-3 027 319
4	Укрексімбанк	-1 324 933
5	УкрСиббанк	-982 469
6	Укрсоцбанк	-577 222
7	Діамантбанк	-493 160
8	БМ банк	-396 129
9	Банк Кредит Дніпро	-302 895
10	ПтБ	-275 796

Найзбитковіший банк – ВТБ Банк із рівнем збитків майже у 5 млрд. грн. посідає 13-те місце у рейтингу стійкості, та 16-те – у рейтингу, побудованому згідно з депозитами фізичних осіб. Промінвестбанк зі збитками більше 3 млрд. грн. посідає 28-е місце серед стійких банків та 12-е – у рейтингу депозитів фізичних осіб. Дуже цікава ситуація з Укрексімбанком та УкрСиббанком: їх збитки коливаються на рівні 1 млрд. грн., при цьому вони займають досить високі позиції у рейтингу стійкості

Міністерства фінансів України – 11-е та 7-е місця відповідно. Аналізуючи банки по обсягу депозитів фізичних осіб, Укрексімбанк взагалі входить до трійки лідерів.

Наведена аналітика говорить про відсутність залежності між показниками стійкості та збитковості банків: високий рівень стійкості може характеризувати досить збитковий банк. Спробуємо встановити залежність між стійкістю та прибутковістю банків, спираючись на рейтинг ТОП-10 найприбутковіших банків України за версією Фориншурера на 1 липня 2016 р. (табл. 3) [4].

Таблиця 3

ТОП-10 найприбутковіших банків України на 1 липня 2016 р. (тис. грн.) [4]

№ п/п	Банк	Прибуток
1	Райффайзен Банк Аваль	1 455 954
2	АЛЬФА-БАНК	1 287 724
3	Сіті Банк	810 306
4	ПриватБанк	530 894
5	ІНГ Банк України	460 847
6	ОТП Банк	471 347
7	Креді Агріколь Банк	316 068
8	Ощадбанк	251 528
9	Кредобанк	142 887
10	Прокредитбанк	124 182

Виходячи з даних табл. 1 та табл. 3, дійсно, можна говорити про наявність зв'язку між показниками стійкості та прибутковості для таких банків, як Райффайзен Банк Аваль, Альфа-банк, Приват-Банк, ОТП Банк, Креді Агріколь Банк та Ощадбанк. Усі вони, маючи найбільші прибутки серед банків України, займають передові місця у рейтингу стійкості та довіри своїх депозитів фізичними особами. Тоді що робити із трьома банками – Сіті банком, Кредобанком та Прокредитбанком, які мають сталі прибутки серед інших банків, але взагалі відсутні у рейтингу стійких банків Міністерства фінансів України?

Отже, користуючись інформацією офіційних банківських рейтингів, навряд чи вдасться провести об'єктивну оцінку стану банківських установ України. Більшість показників досить завуальовані від звичайних споживачів банківських послуг. Методики, що використовуються для побудови рейтингів стабільності, недосконалі. Так, банки, що останні декілька років входять до найзбитковіших, чомусь посідають досить високі місця у рейтингу, а банки зі стабільно високими доходами гальмуються десь наприкінці рейтингових таблиць.

Постає головне питання: кому це вигідно? Чому методика розрахунку не зведуть до оптимальної? І все ж таки, до яких банківських установ проявити свою довіру звичайним споживачам банківських послуг?

Відповіді на ці питання ще довго будуть шукати наші науковці, а ми спробуємо з більш практичної сторони проаналізувати фінансові показники, що передують процедурі ліквідації банку.

Найпрозорішим показником, на який слід звернути увагу, є ставка депозиту у банку. Якщо брати середні ставки депозитів фізичних осіб по Україні в 2016 р., то вони становлять: у грн. – 18,18%, у дол. США – 6,14%, в євро – 5,28%. Такі ставки депозиту, на перший погляд, знаються досить низькими, якщо порівнювати їх з рекламними закликами більшості банків.

Повертаючись до рейтингу стійкості банків за результатами II кварталу 2016 р., можна зауважити, що у ТОП-10 найстійкіших банків ставка депозиту варіюється у межах середньої по Україні. Середнє допустиме відхилення становить 1%.

Нині процедуру ліквідації, що здійснюється Фондом гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», проходять 78 банків України. Для аналізу виділимо десять банків, які останніми поповнили списки банків України на стадії ліквідації (табл. 4).

Дані табл. 4, показують, що ставки депозитів у всіх валютах аналізованих банків значно завищені відповідно до середніх по Україні.

Встановити пряму залежність між підвищенням ставки депозиту та хитким станом банку досить важко, але це перший дзвіночок про брак ліквідних активів у банку. Можливо, це тимчасова ситуація і у вигляді одноразової акції банк просто намагається втримати свої позиції, тоді треба звертати увагу на динаміку цих ставок для окремих банків. Якщо ситуація із постійним підвищенням депозитних ставок у банку є досить тривалою і тенденція до їх підвищення продовжується значний час, то з цього можна вже зробити відповідні висновки.

Важливу роль у зниженні ставок відіграють, звичайно, стабільність на міжбанківському ринку,

позитивний баланс ліквідності в банківській системі, а також стратегія і банків, і НБУ в поновленні кредитування. Але якщо говорити мовою чистої економіки, то банку, що нормально працює на ринку, просто ніде заробляти на погашення відсотків за постійно високих ставок, інакше як за рахунок високоризикових операцій або спекулятивних ігор. А як уже відомо, НБУ погано реагує і на перший і на другий види такого «заробітку» і вважає їх такими, які розгойдують ринок. Можна сказати, що стабільний банк не буде довго заграватися високими депозитними ставками.

Ще одним показником, на який необхідно звернути увагу і який не потребує від перехресних споживачів банківських послуг додаткових знань у галузі економіки та фінансів, є агресивна рекламна кампанія банківської установи.

З урахуванням праць науковців у галузі маркетингу агресивна реклама – це інтенсивний вплив на споживача з метою створення прихильності до продукту і бренду. Застосування характерно для стадії зростання життєвого циклу товару. Агресивна реклама за формою повідомлень ділиться на сповіщальну, акцент на конкурентні переваги продукту, і порівняльну, акцент на переваги порівняно з конкурентами (використовуються не прямі, а приховані методи порівняння) [5].

Звичайно, для притаманної банківському сектору конкуренції та просто шаленої пропозиції майже однакових послуг, використання такого виду реклами ніби є нормальним явищем. Але звернемо увагу саме на визначення агресивної реклами. Цей вид реклами застосовується переважно на стадії зростання життєвого циклу товару, а тому для банку, який багато років функціонує на банківському ринку, є неприйнятною різка зміна банківського маркетингу у бік агресивної реклами.

Отже, здавалось би, такий зовсім не фінансовий показник діяльності банківської установи, як «рекламна кампанія», цілком може відобразити

Таблиця 4

Середні ставки депозитів фізичних осіб на 2015–2016 рр. у банках за рік до оголошення про їх ліквідацію

№ п/п	Банк	Ставка депозиту у грн., %	Ставка депозиту у дол. США, %	Ставка депозиту у євро, %	Дата оголошення про ліквідацію
1	ПАТ «ДЕРЖЗЕМБАНК»	21,0	8,1	6,2	27.09.2016
2	ПАТ «КСГ БАНК»	21,5	7,5	6,0	30.08.2016
3	ПАТ КБ «ЄВРОБАНК»	20,8	8,2	6,1	16.08.2016
4	ПАТ «КЛАСИКБАНК»	21,0	8,0	6,0	01.08.2016
5	ПУАТ «СМАРТБАНК»	20,5	7,8	6,2	25.07.2016
6	ПУАТ «ФІДОБАНК»	19,8	8,1	6,0	20.07.2016
7	ПАТ «БАНК МИХАЙЛІВСЬКИЙ»	20,5	7,7	5,9	13.07.2016
8	ПАТ «КБ «ХРЕЩАТИК»	20,0	7,8	6,1	06.06.2016
9	ПАТ «БАНК СОФІЇВСЬКИЙ»	20,3	7,5	6,0	25.04.2016
10	ПАТ «БАНК ПЕТРОКОММЕРЦ-УКРАЇНА»	20,5	8,0	6,1	22.04.2016

його фінансовий стан та впливати на вибір споживачів.

Висновки з проведеного дослідження.

Проведений моніторинг фінансової стабільності банківської системи України показав, що у цьому секторі економіки є безліч невирішених проблем. Вибір банківської установи споживачами значно ускладнюється внаслідок розбіжностей у побудові рейтингових списків різним аналітичними групами. Досліджені методики побудови рейтингів мають низку недоліків, що простежується у відсутності взаємозв'язку між показниками прибутковості, збитковості та стійкості банків. Інформація, що міститься в офіційних рейтингах Міністерства фінансів та НБУ, не є об'єктивною, а лише відображає суб'єктивну думку аналітиків.

Таким чином, є необхідність у більш широкому аналізі та дослідженні відкритих фінансових показників банків, що дадуть змогу перехресним споживачам зробити правильний вибір.

На нашу думку, такими показниками можуть стати ставки депозитів у динаміці. Як показує практика, ці показники значно підвищуються у банків унаслідок недостатності ліквідних активів, що спричиняє пошук нових шляхів залучення коштів. Але це не є ефективним механізмом у зв'язку з неспроможністю банку у майбутньому заробити гроші на покриття значно завищених відсоткових ставок.

Використання агресивної реклами, хоча і не є фінансовим показником, але чітко відображає діяльність банку у напрямку залучення клієнтів будь-яким шляхом, що також може свідчити про брак грошових коштів. Використання такої маркетингової політики для банків, які функціонують на ринку фінансових послуг України значний час, може свідчити лише про його скрутне становище, а от тимчасове воно чи довготривале, покаже час.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про банки і банківську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 50. – Ст. 564.
3. Финансовый портал «Минфин» [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://minfin.com.ua/banks/rating/>.
4. Фориншурер. Рейтинг банков Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/ratings/banks/>.
5. Фальцман В.К., Крилатих Е.Н. Интенсивный курс MBA : [навч. посіб.] / В.К. Фальцман, Е.Н. Крилатих. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 544 с.
6. Швед В.В. Банківське регулювання та нагляд. Сутність та значення / В.В. Швед // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 11. – С. 124–128.